

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Zbornik radova u čast akademika Cvjetka Rihtmana

Čović, Borivoj

1986

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/941766b8-b5a5-4f80-8021-a2f91bc74ae0>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

YU ISBN 86-7123-006-6

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA

KNJIGA LXXVII

ODJELJENJE DRUŠTVENIH NAUKA

Knjiga 16

ZBORNİK RADOVA
U ČAST
AKADEMIKA CVJETKA RIHTMANA

Redakcioni odbor:

BORIVOJ ČOVIĆ, MIROSLAVA FULANOVIĆ-SOŠIĆ i VLADO MILOŠEVIĆ

Glavni urednik:

BORIVOJ ČOVIĆ,

dopisni član Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

SARAJEVO

1986.

JULIJAN STRAJNAR (Ljubljana)

RAZISKOVANJE GLASBIL IN INSTRUMENTALNE GLASBE (PRINCIPI IN METODE DE LA)

Raziskovanje glasbil in instrumentalne glasbe je vedno pritegovalo in še priteguje pozornost etnomuzikologov. Zlasti je pomembno poglobljeno raziskovanje, ki ne zajema le glasbil, temveč tudi in predvsem glasbo, ki jo izvajajo ljudski godbeniki, le tako dobimo prave in zadovoljive podatke. Podroben študij glasbil in ljudske instrumentalne glasbe je zelo pomemben. Toda ali ni naloga etnomuzikologov tudi ta, da najdejo odgovore na vprašanja, kot so na primer naslednja: čemu pride v nekem kraju do določenega glasbenega pojava? Kakšni so naravni pogoji in družbeni vzroki za to, da do pojava, ki nas zanima, lahko sploh pride, se razvije, spremeni ali izgine? Ni dovolj, če pojav odkrijemo in ga preučujemo (kar je začetek znanstvenega postopka), temveč tudi da najdemo njegove vzroke.

Poskušajmo najprej opredeliti predmet naše raziskave: ljudsko glasbilo. Glasbilo je za nas vsak predmet iz katerega zavestno dobivamo zvoke, ki nam pomenijo glasbo v najširšem pomenu besede. Če v vsakdanjem življenju uporabljamo to glasbilo, je za nas to *ljudsko glasbilo*, četudi je bilo kupljeno, uvoženo, izdelano v tovarni ali morebiti izposojeno od sosednje etnične skupine itd. Najpomembnejša je raba glasbila. Šele približno 20 let poskušamo resneje proučavati (z nekaj izjemami) ljudska glasbila po nekaterih principih, ki so sprejeti in ki upoštevajo: *terminologijo* — ljudsko ime ali imena za glasbilo, za vsak del glasbila itd., *ergologijo* in *tehnologijo* — proces izdelave glasbila, kdaj ga je mogoče narediti ali izdelati, kako ga ohranimo, prevažamo, kakšne magične formule pri izdelavi lahko vplivajo na kakovost zvoka, izpopolnjevanje kupljenega glasbila, okraski, simboli itd.; *tehnične in zvočne možnosti* glasbila, — melodična glasbila, glasbila za ritmično spremljavo itd.: *repertoar* — to je najmanj raziskano področje, o njem skoraj nimamo zapisanih dokumentov, namreč notnih zapisov; *uporaba* — ali glasbilo uporabljajo otroci, odrasli, glasbila za spremljavo pesmi, obrednih plesov itd.; *zgodovina in razširjenost glasbil* — glasbila, ki so doma v deželi sami, izposojena od sosedov itd. . . Dodati je treba tudi klasifikacijo glasbil — dokler ne bo boljše — po sistemu Sachs-Hornbostel, da bi se izognili nesporazumom je treba dodajati tudi ustrezne številke.

Znanstvena raziskava glasbil in ljudske instrumentalne glasbe temelji na različnih podatkih: glasbila ali nekateri deli glasbil, arhivi, zapisi dokumenti, freske, slike, citati v ljudskih pesmih, ustno izročilo, slika in film o glasbilu in glasbeniku, zvočni zapis itd. Seveda ne trdim, da sem povedal vse možnosti. Za bolj poglobljeno raziskavo je treba preučevati tradicijo instrumentalne glasbe, od kdaj je v rabi določeno glasbilo, glasbilo je lahko tudi izjema itd., kako glasbenik igra nanj, zakaj igra prav tako, od koga se je naučil igrati, kako, v kakšni starosti, ali posnema oziroma ne posnema svojega morebitnega »učitelja«, zakaj izbira glasbila — tradicija od očeta do sina itd.; fizični, psihološki in fiziološki vzroki, kakovost zvoka — ali je glasbenik zadovoljen s kakovostjo zvoka, ali ga poskuša obogatiti in kako, ali ima glasbenik raje glasbilo z močnim, šibkim, nizkim, visokim glasom itd.; glasbenik v funkciji in družbene okoliščine — ali lahko igra sede, hodeč, stoje, kako je oblečen, ali zasluži denar, ali lahko preživlja družino, kdo ga vabi in ob kakšnih priložnostih, ali velja za dobrega godca in kje, ali ga zaradi njegovih nenavadnih lasnosti cenijo ali nasprotno pri ljudeh velja, da so godci ljudje, ki ne marajo delati in so se zato naučili igranja na glasbilo, ali so godci pijanci, ali je igranje za godca veselje ali delo in kaj menijo o tem drugi itd.

Vloga glasbila in godca v ljudskih navadah in običajih — glasbila, ki jih uporabljajo otroci — preproste igračke, ista glasbila v rabi pri odraslih — obredna glasbila. Godec je na primer ena od najpomembnejših oseb na svatbi, njegova vloga ni le igranje in zabavanje povabljenih, hkrati je skoraj vedno tudi vođa obreda — poznati mora obredne plese — vodi različne igre, ustvariti mora razpoloženje, s katerim bodo zadovoljni vsi svatje. Slovenski pregovor »godec dela ohcet« prav dobro opisuje njegovo vlogo. Čemu in zakaj nekatera glasbila sestavljajo godčevske skupine, ki postanejo značilne za določeno pokrajino ali etnično skupino, kdo igra napev, kdo začne, kdo izbira spored, kdo vodi morebitne vaje, ali sestavljajo godčevsko skupino glasbila, ki so izabrana po naključju ali gre za tradicijo — kakšno? — kdo določa sestavo glasbil, ali gre za vpliv radia, televizije, vpliv drugih znanih ansamblov doma in v tujini itd. Vloga potujočih godcev — pol poklicni glasbeniki, ki so posredovali bodisi lastno melodijo, bodisi svoj način igranja ali se nasprotno poskušajo prilagajati, ti glasbeniki lahko prinesejo nove vrste glasbil itd.

Za preteklost imamo dokaj malo podatkov, zvočne plati ljudske instrumentalne glasbe skoraj ne poznamo, kakor tudi ne njenega sporeda, tehnike. Zbiralci in raziskovalci nam niso zapustili skoraj nobenega notnega zapisa. Ljudski godci z redkimi izjemami skoraj vedno igrajo na posluh in ne poznajo not. Poudariti je treba pomen pravilnega in točnega notnega zapisa ljudske instrumentalne glasbe (tema mojega prispevka na 4. etnomuzikološkem seminarju De notationes questionibus, Čaradice, ČSSR 1973). Novejši notni zapisi, ki so bili narejeni na podlagi magnetofonskih zapisov, niso zmeraj dovolj natančni in ne dajejo dovolj podatkov. Notni zapis mora vsebovati vsaj nekaj podrobnosti — informacij, iz katerih lahko dobimo pomembne podatke. Katere so te pomembne podrobnosti, katero je to minimalno število informacij? Če je

notni zapis, ki ga seveda naredi izkušen glasbenik, prenatrpan s podrobnostimi, postane nečitljiv, nerazumljiv in treba je subjektivno izbrati nekatere od njih, da postane čitljiv — razumljiv. Problem je še težje rešljiv, če uporabljamo različne naprave, ki lahko mehanično, s simboli zabeležijo tone glasbenega dela. Toda kako je treba razumeti ta notni zapis, ki je preveč natančen in ki vsebuje preveč podrobnosti, ki jih je treba subjektivno razvozlati. Pogosto se sprašujemo, kaj in predvsem kako zapisati? Tehnika — magnetofoni, elektronski metronomi, itd. — se je razvila, toda naša notna pisava je ostala ista. Ne moremo zapisati (z notnimi simboli) vsega, kar slišimo, notni zapis namreč ne ustreza magnetofonsku zvočnemu zapisu. Zapisati pozabimo informacije, ki bi bile za nas koristne. Včasih zato, ker smo preleni, še pogosteje pa je za to kriva pisava, ki je ne poskušamo izpopolniti, obogatiti ali pa — zakaj ne? — iznajti nov način zapisovanja ljudske glasbe. Mnogi raziskovalci to poskušajo, vendar nam manjka splošnejši dogovor. Seveda zapis ne more biti idealen, toda z dogovorom, ki bi temeljil na resnem delu strokovnjakov s področja transkribiranja, bi lahko dobili boljše rezultate.

Preučevati in zapisovati ne smemo samo melodije in ritma, temveč tudi, na primer, ustni nastavek, prstni red, lokovanje, uporaba vibrata itd. Vse te podrobnosti bi morali zapisati. Te podrobnosti nam pomagajo bolje opazovati in razumeti slog določenega godca, slog nekega kraja, pokrajine, razvoj melodije itd. . . . Če bolje poznamo tehnično in praktično plat kateregakoli glasbila bolje razumemo, zakaj godec igra tako ali drugače. Boljše poznavanje glasbila nam lahko pokaže, da lahko veliko pojasnimo s tehničnimi posebnostimi glasbila (kakšen zvok lahko dobimo iz njega, kakšno kakovost zvoka, kaj je lahko, težko, nemogoče igrati). Ljudski violonisti n. pr. navadno držijo levo roko tako, da je skoraj redno drugi prst na struni E ali A previsok. Pojav, ki ga je treba upoštevati, če se hočemo izogniti preuranjenim zaključkom. Elektroakustični aparati nam na primer omogočajo primerjavo tonov in zvočne kvalitete glasbila — kar je stvar glasbila — s toni in zvočno kvaliteto, ki jih godec v resnici uporablja. Ugotoviti je treba, čemu ta pojav. Morda napačna intonacija izvira iz posebnega tonskega sistema, ne smemo pa zanemariti možnosti akustične pomanjkljivosti, pomanjkljive izdelave glasbila, telesne napake godca, popolnega nepoznavanja tehnike igranja na glasbilo (na primer posebni položaj violonistove leve roke, ki je »slabo položena«). Pri vsakem glasbilu moramo torej poznati izdelavo, kakšno vrsto in kakšna je tehnika igranja (prstni red, lok, nastavek), ugotoviti je treba, kako jih je ljudski godec uporabljal. Torej je popolnoma razumljivo, da bi notni zapis moral upoštevati vse te podrobnosti. Zapisati je treba vse, kar je mogoče slišati, seveda pa zmeraj v povezavi s tehničnimi možnostmi glasbila. Seveda raziskovalci ne morejo poznati prav vseh skrivnosti vseh glasbil. Lahko pa prosimo za pomoč poklicne glasbenike, ki bi nam znali pojasniti te skrivnosti.

Tehnika in način proizvodjanja zvoka lahko močno vplivata na kvaliteto tona, kakor tudi na razvoj in obliko melodije.

Pomoč drugih znanosti je neogibno potrebna (zgodovina, sociologija, lingvistika, arheologija, primerjalna etnologija itd.), kakor tudi primerjalni študij in aktivno sodelovanje etnomuzikologov, ki so se posvetili raziskavi ljudskih glasbil in ljudske glasbe, kar je neogibno potrebno za izmenjavo izkušenj, informacij, za skupno delo in za napredek te panoge znanosti.

SUMMARY

RESEARCH INTO MUSICAL INSTRUMENTS AND INSTRUMENTAL MUSIC

The author of this study tries to define first the object of his research by giving a definition of the ethnic musical instrument. He draws the attention to the different aspects to be considered by a scientist who wants to understand better this field of folk creativity and to study it. Priority should be given to the musical side and not so much to the material and technical side of the instrument. The most various circumstances which have a considerable influence on the form of folk music should be taken into account, e. g. why and how the player plays this or that instrument, the player's role at different customs, the psychical, physical and physiological influences, etc. The author particularly calls the attention upon the importance of good and thorough transcription, where several apparently »in-significant« details should be considered, e. g. the fingering, the use of the bow with strings, the use of the mouth-piece with winds etc. Every transcription must have a certain »minimum« of detailed information, which help to achieve a more complete and more faithful musical form. Moreover, modern apparatus for measurement should be made use of. A closer cooperation of ethnomusicologists of different countries is necessary for comparative research, exchange and views and the progress of this science in general.